1. בראשית א כז-לא

כז ויברא אלהים ׀ את־האדם בצלמו
כח בצלם אלהים ברא אתו זכר ונקבה ברא אתם: ויברך
אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את־הארץ
וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל־חיה הרמשת
כט על־הארץ: ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את־כל־עשב ׀ זרע
זרע אשר על־פני כל־הארץ ואת־כל־העץ אשר־בו פרי־עץ
ל זרע זרע לכם יהיה לאכלה: ולכל־חית הארץ ולכל־עוף
השמים ולכל ׀ רומש על־הארץ אשר־בו נפש חיה את־כל־
לא ירק עשב לאכלה ויהי־כן: וירא אלהים את־כל־אשר עשה
והנה־טוב מאד ויהי־ערב ויהי־בקר יום הששי:
א ב ויכלו השמים והארץ וכל־צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי
מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל־מלאכתו
ג אשר עשה: ויברך אלהים את־יום השביעי ויקדש אתו כי
בו שבת מכל־מלאכתו אשר־ברא אלהים לעשות:
ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה
אלהים ארץ ושמים:

שם ב'

ז וייצר יהוה אלהים את־האדם עפר
מן־האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה:
ח ויטע יהוה אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את־האדם אשר
ט יצר: ויצמח יהוה אלהים מן־האדמה כל־עץ נחמד למראה
י וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע: ונהר
יצא מעדן להשקות את־הגן ומשם יפרד והיה לארבעה
יא ראשים: שם האחד פישון הוא הסבב את כל־ארץ החוילה
יב אשר־שם הזהב: וזהב הארץ ההוא טוב שם הבדלח ואבן
יג השהם: ושם־הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל־ארץ
יד כוש: ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור
טו והנהר הרביעי הוא פרת: ויקח יהוה אלהים את־האדם
טז וינחהו בגן־עדן לעבדה ולשמרה: ויצו יהוה אלהים על־האדם
יז לאמר מכל עץ־הגן אכל תאכל: ומעץ הדעת טוב ורע לא
יח תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות: ויאמר יהוה
אלהים לא־טוב היות האדם לבדו אעשה־לו עזר כנגדו:

שם ד'

א והאדם ידע את־חוה אשתו ותהר
ב ותלד את־קין ותאמר קניתי איש את־יהוה: ותסף ללדת
את־אחיו את־הבל ויהי־הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה:
ג ד ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה: והבל
הביא גם־הוא מבכרות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל־
ה הבל ואל־מנחתו: ואל־קין ואל־מנחתו לא שעה ויחר
ו לקין מאד ויפלו פניו: ויאמר יהוה אל־קין למה חרה לך
ז ולמה נפלו פניך: הלוא אם־תיטיב שאת ואם לא תיטיב
לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל־בו:
ח ויאמר קין אל־הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה ויקם קין
ט אל־הבל אחיו ויהרגהו: ויאמר יהוה אל־קין אי הבל
י אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: ויאמר מה
עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן־האדמה:

2. ישעיהו מב

ה כה־אמר האל ׀ יהוה בורא השמים
ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח
ו להלכים בה: אני יהוה קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך
ז ואתנך לברית עם לאור גוים: לפקח עינים עורות להוציא
ח ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך: אני יהוה הוא
ט שמי וכבודי לאחר לא־אתן ותהלתי לפסילים: הראשנות
הנה־באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע
י אתכם: שירו ליהוה שיר חדש תהלתו
יא מקצה הארץ יורדי הים ומלאו איים וישביהם:

יז שם נסגו אחור יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים
יח למסכה אתם אלהינו: החרשים שמעו והעורים
יט הביטו לראות: מי עור כי אם־עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי
ראו כ עור כמשלם ועור כעבד יהוה: ראית רבות ולא תשמר פקוח
כא אזנים ולא ישמע: יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה
כב ויאדיר: והוא עם־בזוז ושסוי הפח בחורים כלם ובבתי
כלאים החבאו היו לבז ואין מציל משסה ואין־אמר השב:
למשסה כג כד מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע לאחור: מי־נתן למשוסה
יעקב וישראל לבזזים הלוא יהוה זו חטאנו לו ולא־אבו
כה בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו: וישפך עליו חמה אפו
ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער־בו ולא־
מג א ישים על־לב: ועתה כה־אמר יהוה בראך
יעקב ויצרך ישראל אל־תירא כי גאלתיך קראתי בשמך
ב לי־אתה: כי־תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך
ג כי־תלך במו־אש לא תכוה ולהבה לא תבער־בך: כי אני
יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש
ד וסבא תחתיך: מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך
ה ואתן אדם תחתיך ולאמים תחת נפשך: אל־תירא כי אתך־
ו אני ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך: אמר לצפון תני
ולתימן אל־תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ:
ז כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף־עשיתיו:
ח ט הוציא עם־עור ועינים יש וחרשים ואזנים למו: כל־הגוים
נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת וראשנות
י ישמיענו יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת: אתם
עדי נאם־יהוה ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו
לי ותבינו כי־אני הוא לפני לא־נוצר אל ואחרי לא
יא יהיה: אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע:
יב אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי
יג נאם־יהוה ואני־אל: גם־מיום אני הוא ואין מידי מציל אפעל
יד ומי ישיבנה: כה־אמר יהוה גאלכם קדוש
ישראל למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים כלם
טו וכשדים באניות רנתם: אני יהוה קדושכם בורא ישראל
טז מלככם: כה אמר יהוה הנותן בים דרך ובמים
יז עזים נתיבה: המוציא רכב־וסוס חיל ועזוז יחדו ישכבו בל־
יח יקומו דעכו כפשתה כבו: אל־תזכרו ראשנות וקדמניות
יט אל־תתבננו: הנני עשה חדשה עתה תצמח הלוא תדעוה
כ אף אשים במדבר דרך בישמון נהרות: תכבדני חית השדה
תנים ובנות יענה כי־נתתי במדבר מים נהרות בישמן
להשקות עמי בחירי: עם־זו יצרתי לי תהלתי יספרו:

3. מדרש רבה בראשית פרשה ח'

יא אמר ר' סימון בשעה שבא הקדוש ברוך הוא לבראת את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כתים כתים וחבורות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא. הדא הוא דכתיב (תהלים פה יא) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. חסד אמר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אמר אל יברא שכלו שקרים. צדק אמר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא דכוליה קטטה. מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל אמת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב (דניאל ח יב) ותשלך אמת ארצה. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסיה שלך, תעלה אמת מן הארץ. הדא הוא דכתיב (תהלים פה יב) אמת מארץ תצמח.

ז ר' נחמן בר שמואל בר נחמן בשם ר' שמואל בר נחמן אמר הנה טוב מאד זה יצר טוב, והנה טוב מאד זה יצר רע. וכי יצר הרע טוב מאד, אתמהא. אלא שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד ולא נשא ונתן וכן שלמה אומר (קהלת ד ד) כי היא קנאת איש מרעהו.

ח אמר ר' הונא הנה טוב מאד זו מדת הטוב, והנה טוב מאד זו מדת יסורין. וכי מדת יסורין טובה מאד, אתמהא. אלא שעל ידיה הבריות באים לחיי העולם הבא, וכן שלמה אומר (משלי ו כג) ודרך חיים תוכחות מוסר, אמרת צא וראה איזהו דרך מביאה את האדם לחיי העולם הבא הוי אומר זו מדת יסורין.

לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת, מכאן שנתנה התורה בלשון הקדש. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אמרי כשם שנתנה תורה בלשון הקדש כך נברא העולם בלשון הקדש. שמעת מימיך אומר גיני גיניא אנתרופי אנתרופא גברא גברתא אלא איש ואשה למה, שהלשון הזה נופל על הלשון הזה.

4. קידושין ל'

*ת"ר °ושמתם סם תם נמשלה תורה כסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו ואמר לו בני כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתירא ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה *נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני *בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר °הלא אם תטיב שאת ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו שנא' לפתח חטאת רובץ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך שנאמר ואליך תשוקתו ואם אתה רוצה אתה מושל בו שנאמר ואתה תמשל בו *ת"ר קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע שנאמר °כי יצר לב האדם רע מנעוריו *אמר רב יצחק יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום שנאמר °רק רע כל היום ואמר *ר"ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו שנאמר °צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלהים לא יעזבנו בידו תנא דבי ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר °הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע אם אבן הוא נימוח שנאמר °הוי כל צמא לכו למים ואומר °אבנים שחקו מים:

5. רש"י בראשית א' כ"ו

נעשה אדם. אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו. לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובתו כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו:

6. [illegible]

ואל יהיה הדבר רחוק בעיניך שרשמים אלוהיים נכבדים מופיעים בעולם התחתון הזה בשעה שהזכו החמרים לקבלם. והוו – שרש האמנה ושרש הכפירה כאחד.

7. מורה נבוכים

וכאשר נתאמת לי זה, ונעשת שאלה זו כלומר קדמות העולם או חדושו אפשריים, הרי אני מקבלה מצד הנבואה המבוארת ענינים שאין בכח העיון להגיע אליהם [7], כמו שנבאר כי הנבואה לא תבטל ואפילו לפי השקפת סוברי הקדמות.

ג' כ'

כך אנו אומרים, כי אותה העצמות משיגה כל מה שזולתה, ולא נעלם ממנה דבר כלל מכל מה שימצא, ואין שתוף בין ידיעתנו וידיעתו, כשם שאין שתוף בין עצמותינו ועצמותו. אבל הטעה כאן שתוף שם הידיעה, כי השתוף הוא בשמות בלבד, וההבדל באמתתו.

8. רמב"ן

ואמר "בצלמנו בדמותינו" כי ידמה לשניהם במתכונת גופו לארץ אשר לוקח ממנה, וידמה ברוח לעליונים שאינה גוף ולא תמות. ואמר בכתוב השני[98] בצלם אלהים ברא אותו, לספר הפלא אשר נפלא בו משאר הנבראים.

9. משך חכמה

הצלם האלקי הוא הבחירה החופשית בלי טבע מכרית, רק מרצון ושכל חפשי. והנה ידיעתו יתברך אינה מכרעת הבחירה [1], כי אין ידיעתו באה נוספת כידיעה של בשר ודם מהחושים, רק היא עצמותו יתברך [2], וכמו שכתב הרמב"ם [3]. והנה, אם כי אין ביכולת בנו להבין איך היא [4] — כי "אילו ידעתיו הייתיו". רק זאת אנו יודעים, שלהבחירה החפשית הוא מצמצום האלקות [5], שהשם יתברך מניח מקום לברואיו לעשות כפי מה שיבחרו, ושלל ממפעליהם הגזירה וההחלטה בפרטיות [6] ולכן **אמר "אל לבו, נעשה אדם בצלמנו", פירוש, שהתורה מדברת בלשון בני אדם [7], שאמר נניח מקום לבחירת האדם שלא יהא מוכרח במפעליו ומחויב במחשבותיו, ויהיה בחירי חפשי לעשות טוב או רע כאשר יחפוץ נפשו, ויוכל לעשות דברים נגד מזגי טבעו ונגד הישר בעיני ה',**

10. העמק דבר

שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אע"ג שהוא לש"ש דזה גורם חרבן הבריאה והריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו ישרים. היינו שהתנהגו עם אוה"ע אפי' עובדי אלילים מכוערים. מ"מ היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה, כמו שאנו רואים כמה השתטח א"א להתפלל על סדום.

11. בן איש חי

אם פגע בך מנוול זה להחטיאך בחמדה וקנאה ותאוה גשמית, אל תדחהו ותשליכהו לגמרי, אלא משוך אותו לבהמ"ד להשתמש בו בדבר טוב.

12. אורות [illegible]

מתירא הוא האדם האלילי מפני האמונה הגדולה באלהים, מפני גודל האיכות הנשמתית שבפליאתה, והדר גאונה. חושב הוא שיבולע כולו ויכחד באש הגדולה הזאת של גאות אין סוף, ובורח הוא בנקיקי סלעים, של תאוות וזמריות, של בילויי זמנים בהוללות, ושל כל עסקי החיים הצריכים ושאינם צריכים, כדי להסתר מהאור הגדול של השיגוב האלהי, המעור את עיניו. אבל לא יועיל בכל מנוסתו, האור המלא כל, חודר הוא וחודר, ממלא הוא קרב וכליות, ודורש הוא דוקא את ההסתגלות אליו, לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו. ותוכני החיים של הכלל ושל הפרט, שע"פ ההסתגלות להחיים הספוגים מהאורה של המחשבה, העזוזית, הבטחה, והעמדה, הרעננות והתפארת, שבתוכן העליון של הוד אלהים עליון, הם ממלאים את כל הככר הרוחני אשר לישראל, ומפטמים בריח בשמיהם, גם את כל המרחבים הגשמיים שלהם, כל הנותר בציון, והנשאר בירושלים קדוש יאמר לו, כל הכתוב לחיים בירושלים.

אותו הכבוד שהעולם האלילי מכבד את הטבע, כלא הוא נחשב לגבי הכבוד הפנימי והעליון, העדין והמיושר בטהרו וקדושתו, שהעולם הישראלי ברום תעצומו הוא מכבדו. הכבוד האלילי של הטבע איננו כ"א כבוד חיצוני, כבוד של הכרת, של אלמות ותקיפות, והכבוד הישראלי בפנימיותו, הוא כבוד טבעי אידיאלי ונימוסי. הכח העליץ מתגבר באומה ומתבלט ביחידיה עד כדי שליטה על הטבע, עד כדי יכולת ואפשרות להרס חוקותיו. והאהבה הפנימית, שהנימוס האלהי המיושר בתכלית, משריש בתוכיותה של הנשמה, מעצים את הכח, לבלי לאטרוחי כלפי שמיא, ולאהוב את הטבע ע"פ הופעותיו, להכיר את היופי ואת העדינות שיש בו בכללותו, ובהופעת פרטיו המתאימים.

ואותה האהבה הפנימית של הטבע הגנוזה בעומק נשמתן של ישראל, היא יסוד היצה"ר הישראלי, שמוחלק לאין קץ מתכונתו של היצה"ר של כל עם ולשון. שתחת אשר היצה"ר הכללי ששורה בכל אומה הוא מיסוד הנחש הקדמוני בפנימיותו, בכוסף הרשעה והתיבול של כעס אויל.

אין היצה"ר הישראלי כ"א לבוש בלבושים צואים אבל תוכיותו היא שלהבת אש קודש. אהבת החיים והמציאות, אהבת הטבע, מצד הנימוס העליון האלהי שלה, שתוצאותיה הנה כל תיקון וכל שכלול של עולם, כל פאר המדות, וכל עדנת החכמות, אור האמת, אור ד' בעוצם גבורתו.